energiavirasto
energimyndigheten

Tämä on Energiaviraston sähköisesti allekirjoittama asiakirja.		Asiakirjan päivämäärä on:	31.01.2023
Detta är ett dokument som har signerats elektroniskt av Energimyndigheten.		Dokumentet är daterat:	31.01.2023
This is a document that has been electronically signed by the Energy Authority.		The document is dated:	31.01.2023

Esittelijä / Föredragande / Referendary

Nimi / Namn / Name:	Jori Säntti
Pvm / Datum / Date:	31.01.2023

Ratkaisija / Beslutsfattare / Decision-maker

Nimi / Namn / Name:	Simo Nurmi
Pvm / Datum / Date:	31.01.2023

Tämä asiakirja koostuu seuraavista osista:

- Kansilehti (tämä sivu)
- Alkuperäinen asiakirja tai alkuperäiset asiakirjat Allekirjoitettu asiakirja alkaa seuraavalta sivulta. >

Detta dokument består av följande delar:

- Titelblad (denna sida)
- Originaldokument Det signerade dokumentet börjar på nästa sida. >

This document contains:

- Front page (this page)
- The original document(s) The signed document follows on the next page >

Eduskunnan Talousvaliokunta

Sähköposti
tav@eduskunta.fi

Valtioneuvoston E-kirje E 159/2022vp

Energiaviraston asiantuntijalausunto eduskunnan talousvaliokunnalle Suomen ennakkovaikuttamislinjauksista EU:n tulevaa sähkömarkkinamallia koskevaan valtioneuvoston E-kirjeeseen (E 159/2022vp)

Eduskunnan talousvaliokunta on pyytänyt 20.1.2023 Energiavirastolta lausuntoa koskien Suomen ennakkovaikuttamislinjauksia EU:n tulevaa sähkömarkkinamallia koskevaan valtioneuvoston E-kirjeeseen E 159/2022vp.

Energiavirasto kiittää eduskunnan talousvaliokuntaa mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto ja esittää lausuntonaan kunnioittavasti seuraavaa.

Suomen ennakkovaikuttamislinjaukset EU:n tulevaan sähkömarkkinamallia koskevaan aloitteeseen

Energiavirasto toteaa, että työ- ja elinkeinoministeriön laatimassa valtioneuvoston E-kirjeessä esitetyt valtioneuvoston linjaukset ovat kokonaisuudessaan kannatettavia ja vastaavat laajalti sitä, miten Energiavirasto on suhtautunut tilanteeseen. Energiavirasto jakaa E-kirjeessä esitetyn näkemyksen myös siitä, että siinä esiin tuodut asiat tulisi erityisesti huomioida tulevassa sähkömarkkinamallissa.

Ukrainan sodan seurauksena syntyneen tarjontashokin, koronakriisin sekä muun epävarmuuden seurauksena sähkön hintojen volatiliteetti sekä yleinen hintataso ovat kasvaneet merkittävästi, minkä johdosta erityisesti sähkön kuluttajilla on ollut haasteita kasvaneiden laskujen sekä riittävien suojauskeinojen kanssa. Energiavirasto katsoo, että sähkömarkkinoiden korkeat hinnat ja haastava tilanne ovat seurausta tapahtuneista muutoksista sähkön ja sähkön tuotannossa käytettyjen polttoaineiden tarjonnassa ja kysynnässä, ja että itse sähkömarkkinamalli sinänsä on toiminut odotetulla tavalla. Euroopan Unionin sähkömarkkinalainsäädännössä on painotettu vahvasti sitä, että kysyntä- ja tarjontatilannetta heijastavan markkinasignaalin tulee näkyä selvästi ja vääristymättä eri markkinaosapuolille hinnan kautta. Nyt, kun Venäjältä tuotavan energian osuus on pääosin ja varsin nopeasti poistunut energia- ja sähkömarkkinoilta, on jouduttu nopeasti ottamaan käyttöön korvaavia ja kalliimpia energialähteitä. Samalla myös sähkön tarjonta on ollut merkittävästi pienempää suhteessa kulutukseen, mikä on näkynyt korkeampana markkinahintana. Hinnan muuttuminen olosuhteiden muuttuessa on oleellinen ja tärkeä osa toimivia markkinoita. Jos hinnan ei annettaisi nousta esimerkiksi tarjonnan vähentyessä, ei markkinoilla olisi nyt syytä korjata tilannetta kasvattamalla tuotantoa esimerkiksi investoinneilla tuotantoon tai sähkön kulutuksen vähentämiseen erilaisilla joustoratkaisuilla. Sähkön käyttäjiä tulee toki auttaa sopivilla ja kohdennetuilla

tukitoimilla selviämään tässä poikkeuksellisessa tilanteessa, mutta Energiavirasto pitää tärkeänä, että käyttäjien tukitoimet tehdään nykyisen markkinamallin ulkopuolella rikkomatta sitä.

Energiavirasto katsoo työ- ja elinkeinoministeriön tapaan, että nykyinen markkinajärjestelmä on tuonut merkittävää taloudellista hyötyä sekä edistänyt vihreää siirtymää. Energiavirasto toteaakin, että sähkömarkkinamallin kehitystyössä ja vallitsevaan akuuttiin kriisiin reagoidessa keskeistä olisi tunnistaa ja säilyttää ne mallin ominaisuudet, jotka tätä hyötyä ovat saaneet aikaan. Nykyinen marginaalihinnoitteluun perustuva ja rajat ylittävä yhteinen markkinamalli varmistaa sen, että sähkö siirtyy siirtorajoitusten puitteissa sinne, missä se tuottaa eniten kansantaloudellista hyötyä. Kilpailuilla markkinoilla vapaasti muodostuva hinta ohjaa markkinatoimijoiden tuotanto- ja kulutuspäätöksiä, sekä investointeja tuotantoon, ja rajat ylittävällä kaupankäynnillä energiantuotannon niukat resurssit voidaan jakaa tehokkaasti muiden maiden kanssa. Energiakriisin aiheuttamien ongelmien ratkaisuksi on esitetty erilaisia markkinamallin muutoksia, joilla rajoitettaisiin hinnanmuodostusta tai asetettaisiin tukijärjestelyjä tietyille tuotantomuodoille. Energiavirasto näkee tässä riskejä ja katsoo, että markkinamallia uudistettaessa olisi tärkeätä säilyttää hintojen muodostuksen markkinaehtoisuus. Tällä myös turvataan samalla vihreän siirtymän edellyttämät investointisignaalit. Kun markkinamallia uudistetaan, olisi tärkeätä varmistaa, että malli on selkeä ja ennakoitavissa. Mallin ennakoimattomuus sekä epävarmuudet mahdollisista tulevista muutoksista markkinamalliin heikentävät merkittävästi investointihalukkuutta niin tuotantoon kuin kulutukseenkin. Ennustettavalla ja vakaalla markkinalla sekä turvallisella investointiympäristöllä varmistetaan viime kädessä myös toimitusvarmuus sekä tehon riittävyys tulevaisuudessa.

Energiavirasto katsoo, että keskeisimmän tavoitteen markkinamallin uudistuksessa tulisi olla ennemmin pidemmän aikavälin markkinoissa sekä suojausjärjestelmissä ja -mahdollisuuksissa, eikä varsinaisesti lyhyen ajan hinnanmuodostusmekanismissa, kuten vuorokausimarkkinoilla. Lyhyen aikavälin markkinoilla, kuten vuorokausimarkkinoilla, päivän sisäisillä markkinoilla ja säätösähkömarkkinoilla on keskeinen rooli siinä, miten yksittäiset toimijat saadaan reagoimaan muuttuviin tilanteisiin. Tärkeimpänä ohjauskeinona tässä on tuottajien ja kuluttajien kohtaama markkinahinta, joka heijastaa vääristymättömästi kulloistakin kysynnän ja tarjonnan tilannetta. Kriisin ja medianäkyvyyden ansiosta yhä useampi Suomen kansalainen on oppinut seuraamaan sähkön tuntihintoja ja ohjaamaan kulutustaan sen perusteella. Kuluneen talvikauden aikana on raportoitu merkittävistä sähkön kulutuksen vähennyksistä ja esimerkiksi kantaverkkoyhtiö Fingridin tietojen mukaan joulukuussa yksittäisen kireän tehotilanteen aikana saavutettiin jopa 1300 MW vertailujaksoa pienempi kulutus, jolla oli todella merkittävä vaikutus sähkön riittävyyteen Suomessa. Jos markkinahintaa ei olisi tai sen muodostumismekanismia häiritään keinotekoisilla rajoituksilla, on riskinä menettää tämä kuluttajien reagointi. Käytännössä tämä johtaisi myös siihen, että tehopulan riski kasvaisi kireiden tehotilanteiden aikana.

Energiavirasto pitää tärkeänä myös säilyttää kannusteet kuluttajien kulutusjoustoille. Tämä edellyttää selkeätä lyhyen aikavälin markkinasignaalia, kuten aidosti vallitsevaa markkinatilannetta kuvastavaa sähkön tuntihintaa. Energiavirasto katsoo yllä kuvatun perusteella, että puuttumalla lyhyen aikavälin hinnanmuodostukseen kuten esimerkiksi hintasääntelyllä ei ainakaan suoraan ratkaista kuluttajien

kohtaamaa hintojen vaihtelua, ja samalla hyvin helposti aiheutetaan ongelmia muiden tavoitteiden kuten vihreän siirtymän tai toimitusvarmuuden kannalta, sekä menetetään osa markkinoiden tehokkuudesta, kun hinnan kautta kuluttajille välittyvä kannuste reagointiin kulutusta vähentämällä pienenee.

Suomen sähkön kuluttajista noin puolella on perinteisesti ollut kiinteähintainen määräaikainen sähkösopimus, mikä kertoo siitä, että suomalaiset suosivat sähkön hinnassa vakautta. Mikäli kuluttajalla on ollut kiinteähintainen määräaikainen sähkösopimus, ei kriisi ole näkynyt heille millään tavalla, pois lukien kehotukset säästää sähköä vapaaehtoisesti solidaarisuussyistä. Energiakriisin seurauksena nykyisessä markkinatilanteessa sähkön myyjillä on ollut haasteita suojata oma sähkön hankintansa johdannaismarkkinoilla, ja myyjät eivät ole voineet suojata omaa sähkön hankintaansa riittävästi johdannaismarkkinoiden heikentyneen likviditeetin ja johdannaishintojen suurten vaihteluiden takia. Kun myyjät eivät saa suojattua hankintojaan, määräaikaisten sopimusten riskit kasvavat ja niiden hinnoittelu vaikeutuu. Tämä on näkynyt markkinoilla siten, että määräaikaisia sähkösopimuksia on ollut tarjolla vähän, ja niiden hinnat ovat olleet poikkeuksellisen korkeita. Energiavirasto katsoo, että haasteen ratkaisua voisi edesauttaa esimerkiksi varmistamalla paremmin toimivat pitkän aikavälin markkinat ja suojausmahdollisuudet sähköyhtiöille. Kun sähkön myyjäyritys pystyy suojaamaan sähkönhankintansa kohtuulliselle tasolle esimerkiksi futuurisopimuksilla likvideillä markkinoilla, voi se myös tarjota määräaikaisia ja kiinteähintaisia sopimuksia kuluttajille, jotka haluavat suojautua hintojen vaihtelulta.

Euroopan unionin sähkömarkkinat ovat monimutkainen järjestelmä, jota leimaa vahva keskinäisriippuvuus eri ominaisuuksien ja toimintojen välillä. Energiavirasto näkee riskejä siinä, että pitkään kehitettyä hinnanmuodostusmekanismia lähdettäisiin muuttamaan ilman huolellista vaikutusarviointia. Markkinoiden kehitystä koskevia ehdotuksia ja toteutusvaihtoehtoja sekä niiden kokonaisvaikutuksia tulisikin arvioida huolellisesti, kuten myös Työ- ja elinkeinoministeriö muistiossaan tuo esille.